श्रीमहाभारतम्

सभापर्व

अध्यायः- ३३

त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

राजसूयपर्व

युधिष्ठिरशासनवैशिष्ट्यं श्रीकृष्णस्याज्ञया युधिष्ठिरस्य राजसूयदीक्षाग्रहणं राज्ञो ब्राह्मणान् सम्बन्धिनश्च समाह्वयितुं तत्र तत्र निमन्त्रणप्रेषणम्

वैशम्पायन उवाच

(एवं निर्जित्य पृथिवीं भ्रातरः कुरुनन्दन।

वर्तमानाः स्वधर्मेण शशासुः पृथिवीमिमाम्।।

चतुर्भिर्भीमसेनाद्यैर्भ्रातृभिः सहितो नृपः।

अनुगृह्य प्रजाः सर्वाः सर्ववर्णानगोपयत्।।

अविरोधेन सर्वेषां हितं चक्रे युधिष्ठिरः।

प्रीयतां दीयतां सर्वं मुक्त्वा कोषं बलं विना।।

साधु धर्मेति पार्थस्य नान्यच्छ्रूयेत भाषितम्।

एवंवृत्ते जगत्तस्मिन् पितरीवान्वरज्यत।।

न तस्य विद्यते द्वेष्टा ततोऽस्याजातशत्रुता।)

रक्षणाद्धर्मराजस्य सत्यस्य परिपालनात्।

शत्रूणां क्षपणाच्चैव स्वकर्मनिरताः प्रजाः।। २-३३-१

बलीनां सम्यगादानाद्धर्मतश्चानुशासनात्।

निकामवर्षी पर्जन्यः स्फीतो जनपदोऽभवत्।। २-३३-२

सर्वारम्भाः सुप्रवृत्ता गोरक्षा कर्षणं वणिक्।

ऋक्वादुसस्या च पृथिवी बहुपुष्पफला द्रुमाः।

ब्राह्मणा यज्ञसन्तानाः कृषिगोरक्षणं वणिक्।। ऋ

विशेषात् सर्वमेवैतत्सञ्जज्ञे राजकर्मणः।। २-३३-३

दस्युभ्यो वञ्चकेभ्यो वा राजन् प्रति परस्परम्।

राजवल्लभतश्चैव नाश्रूयन्त मृषा गिरः।। २-३३-४

अवर्षं चातिवर्षं च व्याधिपावकमूर्च्छनम्।

सर्वमेतत्तदा नासीद्धर्मनित्ये युधिष्ठिरे।। २-३३-५

ऋमनस्तुष्टिं कथं गच्छेद् इत्येवं मनसा नराः।

सर्वात्मना प्रियाण्येव कर्तुं समुपचक्रमुः।। ऋ

प्रियं कर्तुमुपस्थातुं बलिकर्म स्वभावजम्।

अभिहर्तुं नृपा जग्मुर्नान्यैः कार्यैः कथञ्चन।। २-३३-६

धर्म्यैर्धनागमैस्तस्य ववृधे निचयो महान्।

कर्तुं यस्य न शक्येत क्षयो वर्षशतैरपि।। २-३३-७

स्वकोष्ठस्य परीमाणं कोशस्य च महीपतिः।

विज्ञाय राजा कौन्तेयो यज्ञायैव मनो दधे।। २-३३-८

सुहृदश्चैव ये सर्वे पृथक्च सह चाब्रुवन्।

यज्ञकालस्तव विभो क्रियतामत्र साम्प्रतम्।। २-३३-९

अथैवं ब्रुवतामेव तेषामभ्याययौ हरिः।

ऋषिः पुराणो वेदात्मादृश्यश्चैव विजानताम्।। २-३३-१०

जगतस्तस्थुषां श्रेष्ठः प्रभवश्चाप्ययश्च ह।

भूतभव्यभवन्नाथः केशवः केशिसूदनः।। २-३३-११

प्राकारः सर्ववृष्णीनामापत्स्वभयदोऽरिहा।

बलाधिकारे निक्षिप्य सम्यगानकदुन्दुभिम्।। २-३३-१२

उपायनङ्गउच्चावचटमुपादाय धर्मराजाय माधवः।

धनौघं पुरुषव्याघ्रो बलेन महताऽऽवृतः।। २-३३-१३

तं धनौघमपर्यन्तं रत्नसागरमक्षयम्।

नादयन् रथघोषेण प्रविवेश पुरोत्तमम्।। २-३३-१४

पूर्णमापूरयंस्तेषां द्विषच्छोकावहोऽभवत्।

असूर्यमिव सूर्येण निवातमिव वायुना।

कृष्णेन समुपेतेन जहृषे भारतं पुरम्।। २-३३-१५

तं मुदाभिसमागम्य सत्कृत्य च यथाविधि।

स पृष्ट्वा कुशलं चैव सुखासीनं युधिष्ठिरः।। २-३३-१६

धौम्यद्वैपायनमुखैर्ऋत्विग्भिः पुरुषर्षभ।

भीमार्जुनयमैश्चैव सहितः कृष्णमब्रवीत्।। २-३३-१७

युधिष्ठिर उवाच

त्वत्कृते पृथिवी सर्वा मद्वशे कृष्ण वर्तते।

धनं च बहु वार्ष्णेय त्वत्प्रसादादुपार्जितम्।। २-३३-१८

सोऽहमिच्छामि तत्सर्वं विधिवद्देवकीसुत।

उपयोक्तुं द्विजाग्र्येभ्यो हव्यवाहे च माधव।। २-३३-१९

तदहं यष्टुमिच्छामि दाशार्ह सहितस्त्वया।

अनुजैश्च महाबाहो तन्मानुज्ञातुमर्हसि।। २-३३-२०

तद्दीक्षाप गोविन्द त्वमात्मानं महाभुज।

त्वयीष्टवति दाशार्ह विपाप्मा भविता ह्यहम्।। २-३३-२१

मां वाप्यभ्यनुजानीहि स हैभिरनुजैर्विभो।

अनुज्ञातस्त्वया कृष्ण प्राप्नुयां क्रतुमुत्तमम्।। २-३३-२२

वैशम्पायन उवाच

तं कृष्णः प्रत्युवाचेदं बहूक्त्वा गुणविस्तरम्।

त्वमेव राजशार्दूल सम्राडर्हो महाक्रतुम्।

सम्प्राप्नुहि त्वया प्राप्ते कृतकृत्यास्ततो वयम्।। २-३३-२३

यजस्वाभीप्सितं यज्ञं मयि श्रेयस्यवस्थिते।

नियुङ्क्ष्व त्वं च मां कृत्ये सर्वं कर्तास्मि ते वचः।। २-३३-२४

युधिष्ठिर उवाच

सफलः कृष्ण सङ्कल्पः सिद्धिश्च नियता मम।

यस्य मे त्वं हृषीकेश यथेप्सितमुपस्थितः।। २-३३-२५

वैशम्पायन उवाच

अनुज्ञातस्तु कृष्णेन पाण्डवो भ्रातृभिः सह।

ईजितुं राजसूयेन साधनान्युपचक्रमे।। २-३३-२६

ततस्त्वाज्ञापयामास पाण्डवोऽरिनिबर्हणः।

सहदेवं युधां श्रेष्ठं मन्त्रिणश्चैव सर्वशः।। २-३३-२७

अस्मिन् क्रतौ यथोक्तानि यज्ञाङ्गानि द्विजातिभिः।

तथोपकरणं सर्वं मङ्गलानि च सर्वशः।। २-३३-२८

अधियज्ञांश्च सम्भारान्धौम्योक्तान् क्षिप्रमेव हि।

समानयन्तु पुरुषा यथायोगं यथाक्रमम्।। २-३३-२९

इन्द्रसेनो विशोकश्च पूरुश्चार्जुनसारथिः।

ऋसमीको ध्वजसेनश्च पञ्च सारथिपुङ्गवाः।ऋ

अन्नाद्याहरणे युक्ताः सन्तु मत्प्रियकाम्यया।। २-३३-३०

सर्वकामाश्च कार्यन्तां रसगन्धसमन्विताः।

मनोरथप्रीतिकरा द्विजानां कुरुसत्तम।। २-३३-३१

तद्वाक्यसमकालं च कृतं सर्वं न्यवेदयत्।

सहदेवो युधां श्रेष्ठो धर्मराजे युधिष्ठिरे।। २-३३-३२

ततो द्वैपायनो राजन्नृत्विजः समुपानयत्।

वेदानिव महाभागान् साक्षान्मूर्तिमतो द्विजान्।। २-३३-३३

स्वयं ब्रह्मत्वमकरोत्तस्य सत्यवतीसुतः।

ऋमूर्तिमान् सामवेदोऽथ वेदवेदाङ्गपारगः।ऋ

धनञ्जयानामृषभः सुसामा सामगोऽभवत्।। २-३३-३४

याज्ञवल्क्यो बभूवाथ ब्रह्मिष्ठोऽध्वर्युसत्तमः।

पैलो होता वसोः पुत्रो धौम्येन सहितोऽभवत्।। २-३३-३५

एतेषां पुत्रवर्गाश्च शिष्याश्च भरतर्षभ।

बभूवुर्होत्रगाः सर्वे वेदवेदाङ्गपारगाः।। २-३३-३६

ऋस्वयं च भगवान् व्यासः शिष्यैस्सर्वैः पुरस्कृतः।

कृष्णद्वैपायनो राजन् सादस्यमकरोत् प्रभुः।। ऋ

ते वाचयित्वा पुण्याहमूहयित्वा च तं विधिम्।

शास्त्रोक्तं पूजयामासुस्तद्देवयजनं महत्।। २-३३-३७

तत्र चक्रुरनुज्ञाताः शरणान्युत शिल्पिनः।

गन्धवन्ति विशालानि वेश्मानीव दिवौकसाम्।। २-३३-३८

तत आज्ञापयामास स राजा राजसत्तमः।

सहदेवं तदा सद्यो मन्त्रिणं पुरुषर्षभः।। २-३३-३९

आमन्त्रणार्थं दूतांस्त्वं प्रेषयस्वाशुगान्द्रुतम्।

उपश्रुत्य वचो राज्ञः स दूतान् प्राहिणोत्तदा।। २-३३-४०

आमन्त्रयध्वं राष्ट्रेषु ब्राह्मणान् भूमिपानथ।

विशश्च मान्यान् शूद्रांश्च सर्वानानयतेति च।। २-३३-४१

वैशम्पायन उवाच

समाज्ञप्तास्ततो दूताः पाण्डवेयस्य शासनात्।

आमन्त्रयाम्बभूवुश्च आनयंश्चापरान्द्रुतम्।

ऋद्धूताश्च वाहनैर्जग्मू राष्ट्राणि सुबहून्यपि।

ततो युधिष्ठिरो राजा प्रेषयामास पाण्डवम्।।

नकुलं हास्तिनपुरं भीष्माय भरतर्षभ।

बाह्लिकाय सपुत्राय भूरिश्रवसभीष्मयोः।।

द्रोणाय धृतराष्ट्राय विदुराय कृपाय च।

भ्रातॄणां चैव सर्वेषां येऽनुरक्ता युधिष्ठिरे।।

ऋ

तथा परानपि नरानात्मनः शीघ्रगामिनः।। २-३३-४२

ततस्ते तु यथाकालं कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम्।

दीक्षयाञ्चक्रिरे विप्रा राजसूयाय भारत।। २-३३-४३

ऋज्येष्ठे मूले त्वमावास्यां मृगाजिनसमावृतः।

रौरवाजिनसंवीतो नवनीताक्तदेहवान्।। ऋ

दीक्षितः स तु धर्मात्मा धर्मराजो युधिष्ठिरः।

जगाम यज्ञायतनं वृतो विप्रैः सहस्रशः।। २-३३-४४

भ्रातृभिर्ज्ञातिभिश्चैव सुहृद्भिः सचिवैः सह।

क्षत्रियैश्च मनुष्येन्द्रैर्नानादेशसमागतैः।। २-३३-४५

अमात्यैश्च नरश्रेष्ठो धर्मो विग्रहवानिव।

आजग्मुर्ब्राह्मणास्तत्र विषयेभ्यस्ततस्ततः।। २-३३-४६

सर्वविद्यासु निष्णाता वेदवेदाङ्गपारगाः।

तेषामावसथांश्चक्रुर्धर्मराजस्य शासनात्।। २-३३-४७

बह्वन्नाच्छादनैर्युक्तान् सगणानां पृथक्पृथक्।

सर्वर्तुगुणसम्पन्नान् शिल्पिनोऽथ सहस्रशः।। २-३३-४८

तेषु ते न्यवसन् राजन् ब्राह्मणा नृपसत्कृताः।

कथयन्तः कथा बह्वीः पश्यन्तो नटनर्तकान्।। २-३३-४९

भुञ्जतां चैव विप्राणां वदतां च महास्वनः।

अनिशं श्रूयते तत्र मुदितानां महात्मनाम्।। २-३३-५०

दीयतां दीयतामेषां भुज्यतां भुज्यतामिति।

एवम्प्रकाराः सञ्जल्पाः श्रूयन्ते स्मात्र नित्यशः।। २-३३-५१

गवां शतसहस्राणि शयनानां च भारत।

रुक्मस्य योषितां चैव धर्मराजः पृथग्ददौ।। २-३३-५२

प्रावर्ततैवं यज्ञः स पाण्डवस्य महात्मनः।

पृथिव्यामेकवीरस्य शक्रस्येव त्रिविष्टपे।। २-३३-५३

ऋत आमन्त्रिता राजन् राजानस्सत्कृतास्तदा।

पुरेभ्यः प्रययुस्स्वेभ्यो विमानेभ्य इवामराः।। ऋ

ततो युधिष्ठिरो राजा प्रेषयामास पाण्डवम्।

नकुलं हास्तिनपुरं भीष्माय पुरुषर्षभः।। २-३३-५४

द्रोणाय धृतराष्ट्राय विदुराय कृपाय च।

भ्रातॄणां चैव सर्वेषां येऽनुरक्ता युधिष्ठिरे।। २-३३-५५

इति श्रीमहाभारते सभापर्वणि राजसूयपर्वणि राजसूयदीक्षायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः।। ३३।।